

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2023.21.74>

Тимошевич М.М.

здобувач

Науково-дослідного інституту публічного права

## ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ СИСТЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАЙНЯТТЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ

**Постановка проблеми.** Забезпечення права на здійснення підприємницької діяльності є основою для економічного розвитку, соціальної справедливості та демократичних прав та свобод людини і громадянина, що в кінцевому підсумку призводить до підвищення добробуту держави та суспільства. Окрім того, забезпечення цього права сприяє економічній стабільності та соціальній мобільності. Підприємці створюють нові робочі місця, що знижує рівень безробіття і забезпечує людям стабільні доходи. Це особливо важливо для малих та середніх підприємств, які є основними роботодавцями в багатьох країнах і відіграють значну роль у підтримці економіки. З огляду на зазначене вище, важливим завданням законодавця є створення ефективних та дієвих правових засад забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю в Україні.

**Стан дослідження.** Окремі проблемні питання, присвячені реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю в Україні, у своїх наукових працях розглядали: Д.О. Беззубов, Г.С. Буга, М.О. Бухер, О.В. Клим, О.А. Мельникова, К.В. Ніколаєнко, Л.В. Рібун, А.М. Чорна, О.Г. Юшкевич та багато інших. Втім, незважаючи на значний теоретичний доробок, в науковій літературі недостатньо опрацьованим є питання дослідження нормативно-правових засад реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю в Україні.

**Саме тому метою статті є:** надати характеристику системі нормативно-правових

засад реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю в Україні

**Виклад основного матеріалу.** Починаючи наукове дослідження відзначимо, що нормативно-правові засади забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю являє собою систему нормативно-правових актів різної юридичної сили, норми яких спрямовані на регулювання та упорядкування суспільних відносин, які виникають з приводу формування різних умов для повної та безперешкодної реалізації фізичними та юридичними особами права на підприємницьку діяльність. Систему відповідних нормативно-правових засад складають численні та різноманітні юридичні документи, серед яких центральне місце займає Конституція України, яка є Основним Законом нашої держави.

Під терміном «конституція» розуміють систему правових принципів і норм, виражених в єдиному нормативному акті найвищої юридичної сили або кількох таких актах, в яких закріплено засади правового становища (статусу) особистості та її відносин з державною владою, основи соціально-економічного устрою, політичної системи, організації й діяльності держави та її ключових органів, місцевого самоврядування, а також відносин держави зі світовою спільнотою (засади зовнішньополітичної діяльності держави). Конституція в сучасному світі є невіддільним атрибутом держави, ознакою її суверенності. Лише поодинокі держави, здебільшого абсолютні монархії за формою правління, продов-

жують обходитися без конституції [1, с.78]. Так, Конституція України – це Основний Закон нашої країни, відповідно до якого Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою. Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України. Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичній свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України [2].

Крім того, Конституція утворює основний обов'язок держави із забезпечення прав і свобод людини та громадянина, декларує останні, зокрема, право на зайняття підприємницькою діяльністю; встановлює принципи роботи органів державної влади, регулювання суспільно-правових відносин тощо. Наприклад, документ визначає, що правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. За Основним Законом в державі визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується [2].

Тож, Конституція України – це головний нормативно-правовий акт держави, яким встановлюються закономірності функціонування правової системи та правового регу-

лювання суспільно-правових відносин в усіх, без виключення, сферах суспільного життя, у тому числі за напрямом забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю. Крім того, положення Основного Закону декларують дану правомочність та гарантують протиправність її обмеження.

Важливість Конституції, як нормативно-правової засади забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю, також пов'язана із тим, що даний нормативний акт закріплює підстави застосування на території України норм міжнародних документів. Відповідно до статті 9 чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України [2].

Наступна група нормативно-правових засад забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю є досить широкою та представлена кодифікованими нормативними документами та законами України. Серед кодексів, безперечно найпершим варто відмітити ГКУ, який встановлює відповідно до Конституції України правові основи господарської діяльності (господарювання), яка базується на різноманітності суб'єктів господарювання різних форм власності. Господарський кодекс України має на меті забезпечити зростання ділової активності суб'єктів господарювання, розвиток підприємництва і на цій основі підвищення ефективності суспільного виробництва, його соціальну спрямованість відповідно до вимог Конституції України, утвердити суспільний господарський порядок в економічній системі України, сприяти гармонізації її з іншими економічними системами. Кодекс визначає основні засади господарювання в Україні і регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між

цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання [3].

Наступним документом є Податковий кодекс України (далі – ПКУ), який регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час адміністрування податків та зборів, а також відповідальність за порушення податкового законодавства. Крім того, Кодексом визначаються функції та правові основи діяльності контролюючих органів та центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику [4]. Як нормативно-правова засада забезпечення права на реалізацію підприємницької діяльності роль Кодексу полягає в тому, що він встановлює правовий статус підприємців в рамках податкових правовідносин, визначає порядок та умови сплати ними обов'язкових платежів, а також міру відповідальності за нехтування вимог податкового законодавства.

До цієї ж групи можна віднести Цивільний кодекс України, яким регулюються особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників. Зокрема, ЦКУ регламентує договірні зобов'язання у сфері підприємницької діяльності та гарантії їх виконання та дотримання [5].

Такі кодифіковані нормативні акти, як Кодекс України про адміністративні правопорушення та Кримінальний кодекс України (далі – ККУ) визначають засади юридичної відповідальності за вчинення порушень в сфері підприємницької діяльності, у тому числі тих, які перешкоджають або порушують права фізичних або юридичних осіб на зайняття нею. Зокрема, завданням КУпАП є охорона прав і свобод громадян, власності,

конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання Конституції і законів України, поваги до прав, честі і гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством. Кодекс визначає, що таке адміністративне правопорушення – протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність. Крім того, КУпАП встановлює порядок застосування до осіб, які вчинили правопорушення адміністративних стягнень [6].

В свою чергу ККУ має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням. Кодекс встановлює засади найбільш суворої, кримінальної відповідальності, підставою якої є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення – передбачене ККУ суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення [7].

В широкому переліку звичайних законів до нормативно-правових засад забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю, у першу чергу, відносяться документи в сфері утвердження прав людини, а саме Закони України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та «Про охорону дитинства». Обидва нормативні акти закріплюють гарантії рівності у зайнятті підприємництвом для окремих верст населення нашої держави [8; 9].

Натомість Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» не декларує законну правомочність займатись підприємництвом, а регулює відносини, що виникають у сфері державної реєстрації юридичних осіб, їхньої символіки (у випадках, передбачених законом), громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, фізичних осіб - підприємців та відокремлених підрозділів юридичної особи, утвореної відповідно до законодавства іноземної держави. Дія Закону поширюється на відносини, що виникають у сфері державної реєстрації юридичних осіб незалежно від організаційно-правової форми, форми власності та підпорядкування, їхньої символіки (у випадках, передбачених законом), громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, фізичних осіб - підприємців та відокремлених підрозділів юридичної особи, утвореної відповідно до законодавства іноземної держави. Згідно із документом, державна реєстрація базується на таких основних принципах: 1) обов'язковості державної реєстрації в Єдиному державному реєстрі; 2) публічності державної реєстрації в Єдиному державному реєстрі та документів, що стали підставою для її проведення; 3) врегулювання відносин, пов'язаних з державною реєстрацією, та особливостей державної реєстрації виключно Законом; 4) державної реєстрації за заявницьким принципом; 6) єдності методології державної реєстрації; 7) об'єктивності, достовірності та повноти відомостей у Єдиному державному реєстрі; 8) внесення відомостей до Єдиного державного реєстру виключно на підставі та відповідно до законодавства; 9) відкритості та доступності відомостей Єдиного державного реєстру [10].

Схожим із попереднім, процедурно орієнтованим є Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності», який регулює

суспільні відносини у сфері ліцензування видів господарської діяльності, визначає виключний перелік видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, встановлює уніфікований порядок їх ліцензування, нагляд і контроль у сфері ліцензування, відповідальність за порушення законодавства у сфері ліцензування видів господарської діяльності [11].

Важливими нормативно-правовими актами, які визначають вектори державної політики в сфері підприємництва та забезпечення права на зайняття ним фізичними та юридичними особами, є Закон України «Про захист економічної конкуренції» та «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні». Кожен з цих законів визначає правові, економічні, політичні та інші засади формування та реалізації державної політики, спрямованої на обмеження монополізму, захисту економічної конкуренції, а також підтримку розвитку підприємців відповідного рівня [12;13].

**Висновки.** Таким чином, нормативно-правові засади забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю представлені декількома групами нормативно-правових актів різної юридичної сили. Сюди відносяться: Конституція України, кодифіковані акти (Господарський, Цивільний, Податковий, Кодекс України про адміністративні правопорушення та Кримінальний кодекс), а також низка законодавчих актів. В сукупності цих документів Конституція, переважно, декларує свободу на зайняття підприємницькою діяльністю та гарантує право займатися нею кожній людині і громадянину. В свою чергу кодекси і закони окреслюють правові, економічні, політичні, адміністративні та інші фактори, чинники та інструменти, які спрямовані на реалізацію права на підприємницьку діяльність та формування сприятливого середовища в середині держави.

#### Анотація

Актуальність статті полягає в тому, що забезпечення права на здійснення підприємницької діяльності є основою для економічного розвитку, соціальної справедливості та демократичних

прав та свобод людини і громадянина, що в кінцевому підсумку призводить до підвищення добробуту держави та суспільства. Окрім того, забезпечення цього права сприяє економічній стабільності та соціальній мобільності. Підприємці створюють нові робочі місця, що знижує рівень безробіття і забезпечує людям стабільні доходи. Це особливо важливо для малих та середніх підприємств, які є основними роботодавцями в багатьох країнах і відіграють значну роль у підтримці економіки. З огляду на зазначене вище, важливим завданням законодавця є створення ефективних та дієвих правових засад забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю в Україні. У статті, на основі аналізу норм чинного законодавства, виділено систему нормативно-правових актів різної юридичної сили, які спрямовані на регулювання забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю в Україні. В першу чергу надано характеристику Конституції України, як Основному Закону країни, який закріплює загальні гарантії у відповідній сфері. Окрім того, виділено низку кодифікованих та підзаконних актів, норми яких регулюють суспільні відносини у досліджуваній сфері суспільного життя. Зроблено висновок, що нормативно-правові засади забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю представлені декількома групами нормативно-правових актів різної юридичної сили. Сюди відносяться: Конституція України, кодифіковані акти (Господарський, Цивільний, Податковий, Кодекс України про адміністративні правопорушення та Кримінальний кодекс), а також низка законодавчих актів. В сукупності цих документів Конституція, переважно, декларує свободу на зайняття підприємницькою діяльністю та гарантує право займатися нею кожній людині і громадянину. В свою чергу кодекси і закони окреслюють правові, економічні, політичні, адміністративні та інші фактори, чинники та інструменти, які спрямовані на реалізацію права на підприємницьку діяльність та формування сприятливого середовища в середині держави.

**Ключові слова:** правові засади, нормативно-правові акти, забезпечення, реалізація права, підприємницька діяльність.

### **Tymoshevych M.M. To characterize the system of legal frameworks for ensuring the realization of the right to engage in entrepreneurial activity in Ukraine**

#### **Summary**

The relevance of the article lies in the fact that ensuring the right to carry out entrepreneurial activities is the basis for economic development, social justice and democratic rights and freedoms of a person and a citizen, which ultimately leads to an increase in the welfare of the state and society. In addition, ensuring this right contributes to economic stability and social mobility. Entrepreneurs create new jobs, which reduces unemployment and provides people with stable incomes. This is especially important for small and medium-sized enterprises, which are the main employers in many countries and play a significant role in supporting the economy. In view of the above, an important task of the legislator is to create effective and efficient legal frameworks for ensuring the realization of the right to engage in entrepreneurial activities in Ukraine. In the article, based on the analysis of the norms of the current legislation, a system of normative legal acts of different legal force is highlighted, which are aimed at regulating the implementation of the right to engage in entrepreneurial activity in Ukraine. First of all, the characteristics of the Constitution of Ukraine are given as the Basic Law of the country, which establishes general guarantees in the relevant field. In addition, a number of codified and by-laws are highlighted, the norms of which regulate social relations in the studied sphere of social life. It was concluded that the normative-legal principles of ensuring the realization of the right to engage in entrepreneurial activity are represented by several groups of normative-legal acts of different legal force. These include: the Constitution of Ukraine, codified acts

(Economic, Civil, Tax, Code of Ukraine on Administrative Offenses and Criminal Code), as well as a number of legislative acts. In the aggregate of these documents, the Constitution mainly declares the freedom to engage in entrepreneurial activity and guarantees the right to engage in it to every person and citizen. In turn, the codes and laws outline the legal, economic, political, administrative and other factors, factors and tools aimed at realizing the right to entrepreneurial activity and the formation of a favorable environment in the middle of the state.

**Key words:** legal principles, legal acts, provision, implementation of law, entrepreneurial activity.

**Список використаних джерел:**

1. Конституційне право: підручник. за загальною редакцією М.І. Козюбри. Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, М.І. Козюбра, О.М. Лисенко, А.А. Мелешевич. К.: ВАІ-ТЕ, 2021. 528 с.
2. Конституція України: закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР. Офіційний вісник України. 2010. №72/1. Ст.2598.
3. Господарський кодекс України: закон від 16.01.2003 №436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №18. Ст.144.
4. Податковий кодекс України: закон від 02.12.2010 №2755-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. №13. Ст.112.
5. Цивільний кодекс України: закон від 16.01.2003 №435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №40. Ст.356.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення: закон від 07.12.1984 №8073-Х. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. №51. Ст.1122.
7. Кримінальний кодекс України: закон від 05.04.2001 №23471-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №25. Ст.131.
8. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: закон від 08.09.2005 №2866-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. №52. Ст.561.
9. Про охорону дитинства: закон від 26.004.2001 №2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №30. Ст.142.
10. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань: закон від 15.05.2003 №755-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №31. Ст.263.
11. Про ліцензування видів господарської діяльності: закон від 02.03.2015 №222-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. №23. Ст.158.
12. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: закон від 22.03.2012 №4618-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. №3. Ст.23.
13. Про захист економічної конкуренції: закон від 11.01.2001 №2210-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №12. Ст.64.